

րենց սպասող աշխարհը գոեհիկ խանութն էր արհեստ-
ներուն եւ կամ կրծուած, կտրուած, գողցուած հողին շեր-
տը, ուր արիւն պիտի թափուէր պատառ մը հացի համար:
Մտփի ոչ մէկ փորձառութիւն, քանի որ թաղային վարժա-
րան մը եւ տարի մըն ալ վանական ընթացք (Արմաշի դպրե-
վանփին առաջին դասարան) մը միայն ունէի ինծի իբր
մթերք: Վանփի այդ տարին դեռ կը թափառէր ետեւէս, իմ
գիւղիս մէջ: Կատէի այդ տարին, ուր կը յիշեմ օրինակած
ըլլալ հարիւրէ աւելի տետրակ, որոնց կէտը նիւթ ունէր,
որքան կը կարծեմ, աւետարաններուն մեկնութիւնը, մէկ
չորրորդը՝ ծանծաղապատում, տժգոյն, անխելք վերակազ-
մութիւն, մեր եկեղեցիին պատմութեան, գրուած առանց
ոնի, առանց հոգիի, պարզ անուններու եւ թուականներու
խաղարկութիւն: Աւելի վերջը, այդ պատմութեան հեղինակը
(«Ազգապատում», Օրմանեան Սրբազան) գէշ-աղէկ եղա-
նակ մը ճարեց, վասնզի իր ժողովուրդին իրական կեանքին
հետ հաղորդակցութիւն մը գտաւ, մեր պատմիչները իբր
այդ, այսինքն՝ կեանք կարդալով հոգ չէ թէ վիեճակներուն
նման իբրեւ բանասիրական մրցանքի կրկէս: Հարիւրաւոր
այդ էջերուն մէջ ես ատեցի այդ պատմութիւնը, այնքան
խորունկ էր ձանձրոյթը բան չըսող այդ մոայլ, անկանաչ
պատմումին: Երեսուն լման տարիներ պէտք եղան, այդ
օրերէն առիւն, որպէսզի սրբագրուէր իմ մէջ այդ սպաննող
նողկանքը, փարատէր ատելութեան ժանգը ու ես հասկնա-
յի, սիրէի խանդավառ ու հպարտ, իմ ժողովուրդիս հոգիին
այդ անգուգական հանդիսարանը, սրտառուչ, քաղցր,
գեղեցիկ, մա՛նաւանդ իրաւ: Ու խորհիլ, որ սրբագրումի
սա բախտը զլացուած է շատ շատերու: Հարիւր տարի առաջ,
օտար եկեղեցիներ կը հրապուրէին մեր դժգոհ միտքերը:
Յիսուն տարի առաջ, եկեղեցին դադրած էր ինքնիրմէ: Եւ
սակայն հոն էր. եւ անիկա մեր ամբողջ պատմութեան խոր-
հըրդանիշ խտութիւնը. ոչ իբր տեղի հոգեւոր պաշարի,
ծէսի, պաշտամումի, առնուազն շէնքի, կառոյցի հանդէս,
այլ իբրեւ մարմին, գոյացութիւն՝ կազմուած մեր դարերուն
ամէնէն ազնիւ տարրերով: Ու այս տարրերը ձայն են, ա-